

I.

Úrokové sazby dluhů knihovních.

Jest obecně známo, že u nás již déle dvou desetiletí míra úroková z peněz zápůjčných zachovává směr klesající, byť i s občasnými přestávkami a malými reprisami. Dlouholetý stav míru, upevněnější poměry valutové, rostoucí domácí nabídka kapitálová a nízký stav úrokových sazeb v zámožných státech ciziny — příčin dost úkaz ten vysvětlujících.

Neméně obecno jest přesvědčení, že tato epocha klesajícího úroku není ještě u své mety poslední. Již také po několik let nepovoluje se pojišťovněm důchodovým a kapitálovým osnovati nové sazby prémiové na podkladě vyšší míry úrokové než $3\frac{1}{2}$ procentní. Porůznu bylo uskutečněno vydání obligací $3\frac{1}{2}$ -, ba i 3 procentních; bylat pro jejich emisní kurs živlem příznivým naděje na zisky kursovní, kynoucí při dalším povšechném klesání úroku — arcíť, pokud šlo o papíry slosovatelné, také možnost obdržeti, bude-li náhoda přízniva, i snad dosti brzo výplatu plnou sumou jmenovitou. Tak zejména též naše zemská Hypoteční banka počala letos vydávati zástavní listy $3\frac{1}{2}$ procentní, které se udržují v kursu 93·50, což dává skutečné zúročení bezmála $3\cdot8\%$.

Sotva lze o tom pochybovati, že do jisté míry staly se všechny kategorie dlužníkův účastnými výhodnějších úrokových podmínek. Ale pochybnějším jest, zdali se to postěstilo měrou dostatečnou také těm kategoriím dlužníků, ku kterým se obrací zvláštní sociálně-politická péče dnešní doby, a zdali zejména novější klesání úrokových sazeb měrou náležitou mělo účinek na dluhy již starší. Jsouť jisté úkazy, které tomu nasvědčují, že zvláště v příčině menších rolníkův a ovšem i živnostníkův pochybnost právě vyslovená není bezpodstatná.

Abychom se v této věci dodělali žádoucí jistoty, obrátíme svou pozornost předem k úředním výkazům o úrokových sazbách dluhů knihovních. Materiál, který jest nám na snadě, není zrovna

nejbohatší a zejména není při něm provedeno roztržení, které jinak ve výkazech naší úřední statistiky, jež se týkají zápisů do knih veřejných, jest zavedeno lišením majetku zapsaného do desk zemských, do knih při soudech sborových první stolice, do knih horních a do ostatních. Můžeme tedy poznati pouze celkově poměry úrokové míry u všech dluhů vůbec zapsaných do uvedených čtyř kategorií veřejných pozemkových knéh. Toho nedostatku jest ovšem litovati — leč účtujeme s tím, co se nám podává.

Úplný statistický výkaz úrokové míry byl úředně pořizen na rok 1881 o celém tehdejšímu stavu zapsaných dluhů knihovních z podnětu příprav, které se konaly za účelem oprav práva agrárního, na prvním místě pak za účelem obmyšlených změn dědického práva při statcích střední velikosti. Uvedeme zde seznam ten jen pro úplnost, neboť pro náš přítomný účel má význam podřízenější, nežli výkazy, kterých dále budeme se dovolávati.

Dne 31. prosince 1881 bylo tedy v Čechách zapsaných dluhů v knihách veřejných:

s úrok. měrou procent	v sumě celkové	vedle uvedená suma činí proc. z celé sumy zapsaných dluhů
0	211,761.520	20.92
1— 2	250.609	0.02
přes 2— 3	1,284.886	0.12
„ 3— 4	7,576.988	0.74
„ 4— 5	301,292.340	29.72
„ 5— 5 $\frac{1}{2}$	20,053.742	1.98
„ 5 $\frac{1}{2}$ — 6	343,107.673	33.86
„ 6— 7	79,515.926	7.85
„ 7— 8	36,309.684	3.58
„ 8— 9	2,982.703	0.29
„ 9—10	5,743.872	0.56
„ 10—12	2,645.325	0.26
„ 12	365.800	0.03
	<u>1.012,891.100</u>	<u>(100.—)</u>

Ač to jest výkaz ve mnohém směru zajímavý, přece sluší uvážiti, že namnoze obsahuje zápisy uskutečněné již drahně let před r. 1881, ano zajisté mnohé učiněné na desetiletí před tím. Ostatně mohly vzhledem k těmto zapsaným závadám zatím nastati i mnohé skutečné změny úrokové sazby, aniž došla zrovna každá změna vytčení ve veřejných knihách. Proto jest pro účel

(T a b u l k a 1)

Míra úroková (procent)	1879		1885		1890	
	nových dluhů zapsaných		nových dluhů zapsaných		nových dluhů zapsaných	
	počet	celk. suma ve zl.	počet	celk. suma ve zl.	počet	celk. suma ve zl.
0	1099	832.288	860	463.730	574	279.754
1—2	4	1797	2	1210	6	9529
3	11	18.471	26	24.042	34	57.342
3 1/2	58	58.751	544	9.145.154	12	18.033
4	10	6046	33	1.078.312	1376	5.373.883
4 1/2	2695	5.404.417	9044	19.537.045	900	5.571.877
5	101	2.308.014	2501	4.172.839	15 2971	17.129.514
5 1/2	19.486	16.293.000	23.877	19.940.491	3013	3.394.715
6	1647	1.649.815	1247	1.197.771	15 516	13.608.883
6 1/2	7146	5.305.341	5393	3.461.397	584	712.543
7	8305	4.983.714	2734	1.375.057	1359	882.310
8	3350	1.476.826	175	96.072	411	930.344
10	1212	517.760	12	2520	8	2377
12	91	35.455	—	—	2	300
15	77	30.992	—	—	—	—
20	20	6.555	—	—	—	—
celkem	45.244	38.929.242	46.248	60.495.640	39.104	47.271.404

náš mnohem závažnější, můžeme-li zjistiti míry úrokové dluhů v jednotlivých rocích nově zapsaných.

Takové výkazy byly dosud úradně shotoveny a uveřejněny na tři roky, totiž na 1879, 1885 a 1890. Na rok 1895, pro který zase byly vyšetřeny, nejsou ještě uveřejněny. Tyto výkazy dopouštějí nám nahlédnutí určitěji ve vývoj míry úrokové v oboru hypotečním, tedy v oboru, ve kterém účinek dočasných otřesů peněžního trhu vůbec bývá méně pocíťován, a proto jsou nám tím cennější.

V tabulce 1. (str. 8) jest tedy sestaven podle jednotlivých kategorií úrokových počet a celková suma dluhů knihovnic, jež byly nově zapsány v letech výše dotčených.

Abychom materiál číselný, obsažený v této tabulce, učinili zručnějším — ač již takto dosti pěkně osvětluje pohyb hlavních mass dluhových směrem k nižším stupňům zúročení — vypočteme si:

1. jak veliké procento z celé sumy dluhů v tom kterém roce do knih zapsaných vypadá na jednotlivé kategorie úrokové, tedy na př. jak veliké procento z celého součtu dluhů v tom kterém roce zapsaných činí suma dluhů zapsaných v témže roce v kategorii úrokové 2—3% atd., a

2. jaká byla ve zl. r. m. průměrná velikost jednoho dluhu v každé jednotlivé kategorii úrokové.

Výsledky tohoto výpočtu jsou sestaveny v tabulce 2 (str. 10).

Podrobme číslice této tabulky bedlivějšímu rozboru. S nemalou plastičností vystupuje tu před námi obraz pohybu z tabulky prvější jen v povrchnějších rysech patrný. Zcela podřízený význam pro nás mají udání týkající se nezúročených dluhů; malé průměrné obnosy dluhové a nepatrný podíl, který z celkové sumy dluhů zapsaných připadá na nezúročitelné, nasvědčuje tomu, že tu běží hlavně o menší dědické podíly, věna a t. p., jež zvláště na venkově našem zhusta bez úrokového závazku se zapisují anebo při nich místo úroků vymíněn jest naturální závazek nějaký. Kromě toho budou se arci za leckterým z těch bezúročných dluhů zakrývati někdy (zvláště ve starší době) podludy lichvářské. Ani nejbližší stupně úrokové (až do 3 proc.) nepadají pro šetření naše na váhu; jsou to zjevy mimořádné, při nichž výdělečný moment z pravidla je podřízen jiným ohledům.

(Tabulka 2)

	1879		1885		1890	
	Suma dluhů v kategorii úrokové stranou označené čími procent celé sumy dluhů v tomto roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v přišluné kategorii úrokové v tomto roce zapsaných r. m.	Suma dluhů v kategorii úrokové stranou označené čími procent celé sumy dluhů v tomto roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v přišluné kategorii úrokové v tomto roce zapsaných r. m.	Suma dluhů v kategorii úrokové stranou označené čími procent celé sumy dluhů v tomto roce zapsaných	Průměrem vypadá na jeden dluh v přišluné kategorii úrokové v tomto roce zapsaných r. m.
0	2.14	808	0.76	539	0.59	487
1-2	0.004	449	0.002	605	0.02	1588
přes 2	0.04	1670	0.03	924	0.12	1686
3	0.15	1013	15.12	1681	0.04	1503
3 1/2	0.015	604	1.78	32676	11.14	3905
4	14.16	2005	32.30	2162	11.57	6190
4 1/2	5.93	22847	6.89	1668	36.22	1121
5	41.82	835	32.95	835	7.17	1126
5 1/2	4.23	1001	1.98	960	28.80	877
6	13.88	742	5.72	641	1.50	1220
6 1/2	12.80	600	2.29	503	1.86	631
7	3.79	440	0.16	549	0.48	560
8	1.32	427	0.004	210	0.005	297
10	0.09	389	—	—	0.0006	150
12	0.07	400	—	—	—	—
15	0.01	327	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—

Vykážeme těmto nezávažným kategoriím dluhovým místo zvláštní. Ostatní shrneme si ve význačnější skupiny a shledáme, že z celkové sumy dluhů, v příslušných rocích do knih veřejných zapsaných, připadlo v procentech na kategorii úrokovou

	až do 3 ⁰ / ₁₀₀	přes 3 do 4 ⁰ / ₁₀₀	přes 3 až do 5 ⁰ / ₁₀₀ celkem	přes 5 ⁰ / ₁₀₀ vůbec	přes 6 ⁰ / ₁₀₀ vůbec
1879	2·18	0·15	14·32	83·49	36·19
1885	0·79	15·12	49·20	50·01	10·15
1890	0·73	11·18	58·97	40·30	4·33

Jest to obraz bez odporu příznivý. Zejména skok z r. 1879 na 1885 je silný, rozhodný. Leč při tom i čísla v tabulce naší uvedená o průměrné výši, jednotlivého dluhu v každé kategorii úrokové nesmějí se přehlédnouti.

Průměrná výše jednoho zapsaného dluhu ze všech vůbec v příslušném roce zapsaných činila

- r. 1879 : 860 zl.
- r. 1885 : 1308 zl.
- r. 1890 : 1208 zl.

Pomineme-li nezávažných pro nás případů bezúročnosti anebo zúročení nejvýše do 3⁰/₁₀₀ (nepatrného ještě v poměrech těch let), shledáme, že vyšší, nežli tyto celkové průměry je průměrná výška jednotlivého dluhu

r. 1879 v kategoriích úrokových přes 3 až 3¹/₂, přes 4¹/₂ až 5¹/₂, přes 6—6¹/₂⁰/₁₀₀.

r. 1885 ve všech kategoriích úrokových do 5¹/₂⁰/₁₀₀,

r. 1890 ve všech do 4¹/₂⁰/₁₀₀ a pak při neveliké v celku sumě dluhů zúročených přes 6 až do 6¹/₂⁰/₁₀₀.

Nalézáme tedy celkem v oboru zúročení nižšího dluhy průměrem vyšší, v oborech vyššího zúročení dluhy průměrem menší. Ano totéž pravidlo se i v každé z těch skupin zvláště zase dosti význačně opakuje. To nejlíp poznáme, když si vybereme ty stupně úrokové, kterým přináležejí hlavní kontingenty dluhů zapsaných. Jsouť to, jak nás přesvědčí bedlivější prozkoumání našich tabulek, dluhy v kategoriích úrokových zakončených číslem celistvým (ne zlomkem). Nikdo zajisté nebude o tom pochybovati, že na př. sumy dluhů uvedené při úrokové míře přes 4¹/₂ až do 5⁰/₁₀₀ jsou především, ne-li veskrz, dluhy 5procentní, a podobně se to má i v sloupcích, kde je uvedena sazba přes 5¹/₂ do 6, přes 6¹/₂ do 7⁰/₁₀₀ atd. Ke stejným výsledkům dospěl pro

celé Rakousko podobným srovnáním Walter Schiff.*) Ani věřitelé ani dlužníci nemilují valně sazeb úrokových vyjádřených počty zlomkovými. Vybereme-li si tedy jen ta čísla, která se týkají úrokových tříd celými čísly zakončených, spatříme, že činí průměrná velikost dluhová

v kategorii úrokové	r. 1879	r. 1885	r. 1890
přes $3\frac{1}{2}$ do 4	?	?	3905 zl.
„ $4\frac{1}{2}$ „ 5	2005 zl.	2162 zl.	1121 „
„ $5\frac{1}{2}$ „ 6	835 „	835 „	877 „
„ $6\frac{1}{2}$ „ 7	742 „	641 „	631 „

To je doklad jasný, výmluvný. Ale vybízí nás k přemýšlení. Jsou všechny dluhy výše zúročitelné jen dluhy zadnějších pořadí knihovních s chatrnější jistotou? Jest zároveň podprůměrná velikost dluhů ve vyšších kategoriích úrokových jen s tohoto stanovité vysvětlitelna? Na první pohled by se mohlo zdáti, že ten výklad bude dostatečným, jelikož celkem bude se s pravdou srovnávat, že na jistoty pochybnější půjčí lidé také jen poměrně menší sumy. Ale zkušenost nás poučí snadno, že by nebylo správně zpovšechniti tento úsudek pro výklad zjevů právě uvedených.

Něco světla v té věci podají nám výkazy o míře úroků požadovaných při zápůjčkách hypotečních u rozličných druhů našich úvěrních ústavů. Abychom se uvarovali přílišných rozvlácností, obmezzíme se na data z r. 1890, posledního z naší trojice.

Čtyřprocentní úrok požadovaly toho roku pouze Hypoteční banka, ze spořitelen jediná (Aš), ze záložen občanských i okresních hospodářských v Čechách ještě žádná. Co se spořitelen týče, byl u 11 požadován úrok $4\frac{1}{2}$ procentní, u 96 úrok 5 procentní, u 2 činil $5\frac{1}{4}$, u 17 ještě $5\frac{1}{2}$ a u 3 dokonce 6 procent.**)

Pokud běží o záložny, uvedeny jsou ve statistice, vydané péčí Jednoty záložen, na r. 1890 u 198 občanských záložen (spo-

*) V pojednání „Die Convertierung der Hypothekarschulden und das österr. Civilrecht v. Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung“ (II. sv., seš. III. a IV.).

**) Budíž tu jen mimochodem upozorněno, že domněnka, u nás namnoze panující, jakoby úrok hypoteční byl v Čechách ne-li nejnižší, aspoň naproti převaze rakouských zemí nižší, se nezakládá na pravdě. Tak na př. činil r. 1890 u spořitelen v Předlitavsku prům. $4.971\frac{0}{100}$, kdežto v jednotlivých zemích byl průměrem tento: v Čechách 5.050, na Moravě 5.038, ve Slezsku 5.000, v Dolních Rakousích 4.795, v Horních Rakousích 4.563, v Salmhradsku 4.900, ve Štýrsku 4.981, v Korutanech 5.000, v Krajině 4.667, v Přímoří 5.000, v Tyrolích 4.600, v Haličí 5.800, v Bukovině 5.000 procent.

lečenstev dle zákona z r. 1873) a 80 hospodářských okresních minimální a maximální sazby úroku požadovaného. Jak v dotčené statistice samé se tvrdí, platí uvedené tam minimální sazby z pravidla pro hypoteční zápůjčky. Ze záložen právě řečených požadovaly r. 1890 u hypotečních zápůjček

procent	občanské	hosp. okresní
4 $\frac{1}{2}$	1	4
5	51	38
5 $\frac{1}{2}$	55	14
6	62	23
6 $\frac{1}{2}$	9	—
7	10	—

Kromě toho uvedeno jest 6 záložen občanských s úrokem 5 $\frac{1}{4}$ % a po jedné s úrokem 5 $\frac{3}{4}$, 7 $\frac{1}{2}$, 8 a 9% ; dále pak jedna hospodářská okresní s úrokem 5 $\frac{1}{4}$ %.

Dodejme konečně pro lepší úplnost, že sirotčí peníze té doby ještě byly v Čechách zapůjčovány dle zák. z 11. listopadu 1889 č. 179 ř. z. na 5%, neboť snížení na 4 $\frac{1}{2}$ % zavedeno bylo teprve výnosem vrchního zemského soudu ze 3. února 1891.

Pohřichu neposkytuje nám materiál uveřejněný dosti opory, abychom mohli, byť i pracně, sestaviti si zcela přesný výkaz, mnoho-li z celkových sum, uvedených v tabulce na str. 8. při roce 1890, podle jednotlivých rozdílů úrokových připadá na ústavy peněžní právě uvedené. Máme sice aspoň od té části záložen, která své výkazy podává Jednotě záložen, udány sumy, jež každá řečeného roku na hypoteky nově zapůjčila avšak schází nám podobné podrobné udání u spořitelén, neboť úřední statistika spořitelén (stejně jako úřední statistika záložen) obsahuje jen jejich položky bilanční, tak že se dovíme, zajímá-li nás to, o kolik koncem roku stav pohledávek hypotečních se zvýšil proti konci předešlého, z čehož ale — jak dokazovati neřeba — na sumu zápůjček v tom roce vskutku nově poskytnutých nijak souditi se nedá. Leč — když už tedy (lepšího nic nemajíce) zařadíme u spořitelén pouze tento přírůstek v celém stavu jejich hypotečních pohledávek proti roku 1889 — nebude obraz přece nezajímavým.

Poskytly totiž r. 1890 hyp. zápůjček :

Hypoteční banka	4,518.267 zl.)*
Záložny občanské (pouze české)	12,075.391 "
Okres. hosp. záložny (pouze české)	1,566.177 "
K tomu přírůstek hyp. pohledávek u spořitelen	11,996.291 "
celkem	<u>30,156.116 zl.</u>

Již tyto kusé číslice, ve kterých udání pro spořitelny není úplně a německé záložny vůbec scházejí, dají součet rovnající se bezmála dvěma třetinám všech hypotečních dluhů, které dle tabulky na straně 8. roku 1890 do veřejných knih v Čechách sumou 47,271.401 zl. byly zapsány. I vidíme dále, že 4,518.267 zl. nových 4⁰/₁₀₀ních zápůjček, Hypoteční bankou toho roku poskytnutých, z největší části vyčerpávají sumu uvedenou v té tabulce při kategorii úrokové přes 3¹/₂—4⁰/₁₀₀; na následující (4—4¹/₂⁰/₁₀₀) mají účast větší spořitelny, spory ještě počet okresních hospodářských záložen a z občanských, českých aspoň, jediná; v kategorii úrokové zastoupené největší sumou dluhů r. 1890 zapsaných, totiž přes 4¹/₂ do 5 procent, našla místa již převážná většina spořitelen, takměř polovice okresních hospodářských a nejlepší z občanských záložen; v položce další (5—5¹/₂), sumou zápůjček zase neveliké, převládají již počtem záložny občanské nad hospodářskými a spořitelnami a nabývají ještě větší převahy v kategorii zápůjček přes 5¹/₂—6procentových, ve které na značné cifře více než 13¹/₂ milionů zlatých příslušných dluhů má kromě nich podílu též zbytek hospodářských záložen a poslední trojice spořitelen.

Můžeme si tedy na svou otázku dáti odpověď — kterou si čtenář s poměry praxe obeznámený dal snad již povšechně sám, zde ale shledává ji doloženu určitými údaji číselnými — že totiž postupné klesání průměrné sumy zápůjčkové při vyšších stupních úrokových ve výkazech našich nedá se aspoň pro valnou část vysvětliti prostě horší jakostí příslušných hypotek. Rozličné odstíny sazeb úrokových, v přehledech těch uvedených, o sobě nesvědčí různé úvěrní jakosti dluhů příslušných co do pořadí a jistoty, nýbrž odpovídají vůbec rozdílným kategoriím věřitelským, jak jsme je právě blíže naznačili. Srovnáním dat podrobných o míře úroků požadovaných jednak od spořitelen, jednak od těch záložen ob-

*) To jest zápůjček nových, nepočítajíc její vlastní starší pohledávky 5procentní konvertované na 4procentní.

čanských i okresních hospodářských, které mají své sídlo v těchto místech, najdeme, že sice ne veskrz, ale ve většině příslušných případů panuje jistá shoda mezi úrokovou měrou záložny a sazbou spořitelny. Spořitelny pak celkem nalézají se jen v místech poměrně větších. Kde přes to je odchylka značnější, tam dá se ovšem souditi, že dotčené záložny spokojují se s klientelou v přičině uvěrní chatrnější než spořitelny. Týž poměr platí, kde v témže místě soutěží více záložen s různou úrokovou měrou (pokud ovšem existence těch záložen z výkazů Jednoty záloženské je zjevna). Vyšší požadavky úrokové, nežli jsou obvyklé u spořitelén, nalézáme ale hlavně, ač ovšem ne veskrz, u záložen míst menších, těchto posledních článků naší decentralisace uvěrní. Ve sloupcích, kde jsou zastoupeny tyto malé uvěrní ústavy, vyšší sazby úrokové požadující, potkáváme se s velkým počtem zápůjček poměrně nejmenších. Je to zástup drobných venkovských dlužníků, o nichž nelze tvrditi, že by byli svou jakostí uvěrní poměrně horší, t. j. menší jistotu poskytující. Každý, kdo mívá častěji v ruce knihovni výtahy podobných dlužníků, i z doby nejnovější, ví, že najdou se v nich zhusta zápůjčky v předních pořadích na úrok šesti- i výšeprocentní. Nedostatečná známost zápůjčních podmínek, jež si kladou jiné vzdálenější ústavy, rozhoduje tu vedle vyšších nákladů, jež vymáhá opatření úvěru z míst odlehlejších, a rozličných jiných poměrů. Do té skupiny hypotek o sobě dobrých dojista padá veliký počet dluhů, které jsou obsaženy v našich sumách při vyšších stupních úrokových. Čím dále jdeme do minulosti, tím nepříznivější byly pro tuto část dlužnictva poměry úrokové — kdo by mohl o tom pochybovati, že netrvá dosud ještě ohromné množství dluhů z té starší doby v knihách se vším tehda podstoupeným břemenem úrokovým?

TOUŠETSKÝ ÚSTAV
KRAJSKÝ ÚSTAV
KRAJSKÝ ÚSTAV